

ГНАТ О. ДІБРОВА

З ДЖЕРЕЛ БУТТЯ

(АФОРИЗМИ, СЕНТЕНЦІ, РОЗДУМИ)

1960

A large, stylized handwritten signature or set of initials in blue ink, located in the bottom right corner of the page. The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke at the bottom.

ГНАТ О. ДІБРОВА

З Джерел Буття

HNAT O. DIBROWA

FROM THE SOURCES OF BEING

(APHORISMS, SENTENCES, REFLECTIONS)

Book Two

1960

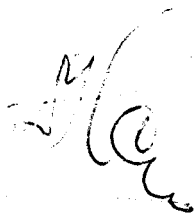
Printed by Prometey Publishing Co., Inc.
129 East 4th Street, New York 3, N. Y.

ГНАТ О. ДІБРОВА

З ДЖЕРЕЛ БУТТЯ

(АФОРИЗМИ, СЕНТЕНЦІ, РОЗДУМИ)

Книжка друга

1960

Всі права автора застережені

Надруковано в друкарні „Прометей”
129 East 4th Street, New York 3, N. Y.

БОГ, ДУХ, СВІТ, БУТТЯ, РУХ, ЧАС

Ніщо само собою не створилось у світі, де існуюча від віку в русі матерія з природи своєї — нетворча, бо вона сама, її найрізноманітніші живі й неживі форми та аморфні маси, як вчить теологія, — наслідок незбагненого першопочаткового творчого акту Бога-Духа, що триває, згідно з теологією, без початку й без кінця.

Все у світі має своє джерело і свій початок, що дають поштовх до руху, до життя в тих формах, які також тим джерелом і тим початком призначені.

Відколи світ волею Творця упорядкований у певну систему форм і закономірностей його існування, відтоді навіть найменша форма живого й неживого світу прагне у своєму русі до певного ладу й рівноваги, без чого неможливе ніяке гармонійне буття, а лише хаос, безладний рух неорганізованої матерії.

Світ пізнається двома засобами: досвідом, що набувається шляхом зіткнення органів чуття з навколишньою дійсністю, і позачуттєвим проникненням, що в формі мислення й підсвідомих спалахів відкриває щось досі незнане й непізнане.

Буття Бога — неподільне ні з часом, ні з простором, бо в їхньому безмежжі вміщується вічність маєстатичної і всетворчої Істоти Його, що панує всюди й над усім.

Світ — це збірна єдність буття, де безліч форм і безліч субстанцій існують самі собою як самовистачальні

й незалежні одні від одних (форми — від форм, субстанції — від субстанцій), але не можуть існувати окремо й незалежно від цілого буття, як не може існувати окремо й незалежно якийсь орган від тіла живої істоти, будучи підвладним законові органічної єдності частини і цілого.

Буття світу, створеного Богом, — це різноманітність матеріальних і нематеріальних субстанцій в найрізноманітніших формах, що своєю єдністю і призначенням творять гармонію існуючого цілого, а буття мистецтва, як наслідок людських творчих сил, — це різноманітність духового й одуховленого змісту в найрізноманітніших формах, що мають свою відповідну гармонію й завдяки тому існують.

Рух — це вічна, закладена всюди й у всьому через світотворчий акт, Творцева Ідея і Її мета, що разом становлять собою сенс і призначення всього живого й неживого, матеріального й нематеріального буття світу.

У всьому космосі, на землі, в живій і неживій природі, у кожному людському індивідуальному й суспільному явищі, включаючи й форми людської творчості, світиться, як відбиття вічного Логосу, певний глузд, логіка, порядок, послідовність, закономірність і доцільність, без яких неможливий ніякий гармонійний рух, ніяке буття, лише хаос, як це було до почину світу. І той, хто намагається довести, що якесь людське явище, зокрема мистецький творчий вияв у відповідній формі, може існувати поза суцільною логікою буття, — той стає законодавцем абсурду в храмі істини.

Оскільки премудрість світобудови — вічна тайна, яка не належить цьому світові, а людина — неуявно мала частинка всієї світобудови, то істина — не в запереченні Бога, а в ствердженні Його буття.

Всяка величина в матеріальному світі визначається тією потенціальною чи діючою силою, що міститься у всіх її вимірах, а в духовому світі — силою діючого духу, втіленого в його конкретних виявах.

Кожне явище у світі постає і триває за певними законами, поки не промине своїм шляхом, і годі відвернути те, що має статися, коли ми зустрінемося з ним.

Кожна найменша істота і кожна найменша рослина прагнуть у своєму розвитку і продовженні до необмеженості у просторі і в часі: у першому — поширитись на всю планету, перемагаючи всіма наявними силами кліматично-атмосферні чинники та планетарні середовища, у другому — продовжити свої форми у безконечність.

Ніщо у своєму русі само собою не вичерпується, а дає початок новому, що постає в живому світі з механізму розмноження, а в мертвому — з процесів одвічних метаморфоз.

Треба мати силу апостольського духа, щоб на всяку зневагу відповісти мовчанкою, на всяке насильство — покорю.

Час байдужий до нас, але ми надолжуємо тим, що пориваємося взяти від нього стільки, скільки дозволяє кожному його індивідуальна природа.

Шлях часу — це ланцюг минулого, теперішнього й майбутнього, і кожне з них у своєму русі буває в позиції іншого, але теперішнє в цьому ланцюзі — лише мить, що являє собою безконечно малу величину, яка зв'язує минуле з майбутнім.

Вся суєта людей на землі — від зазирання в дзеркало до війни включно — наслідок незалежної від самих людей потреби в рухові, що його вимагає природа буття, зокрема природа людського буття, у вигляді повсякчасних прагнень, потреб та їх здійснень.

Минуле треба вивчати, щоб пізнати його, а майбутнє — передбачати, але передбачення — несправжнє пізнання, бо далеко не все з передбаченого здійснюється, та й не все можна передбачити.

Навіть недавнє минуле якоюсь мірою відрізняється від теперішнього, але сантимент до першого — завжди більший, ніж до другого, хоч воно може й краще.

II

ЖИТТЯ, ДОЛЯ, СМЕРТЬ

Життя — це рух матеріяльного й нематеріяльного, органічного й неорганічного, простого і складного, що з першопочаткової волі Творця незбагненно сполучені в цілій функціонально-деференційованій природі найрізноманітніших живих форм, які, продовжуючи себе в нащадках, своєю появою, своїм триванням і своєю смертю творять безперервний і безконечний ритм живої вічності.

Матеріяльна основа існуючого життя на Землі — це те, що дали в мертвому вигляді ця планета і простір навколо неї, а виникнення цілого-живого з різним ступенем організації й диференціяції біологічних та інших функцій в найрізноманітніших формах живого світу — це первотворча Творцева тайна, що її початок і місце — також тайна.

Мета людського життя, що становить собою шлях матеріяльного й нематеріяльного руху, — непідвладна розумові: вона — поза людиною, у володінні Бога.

На шляху життя — безліч принад, але найбільша принада — довголіття самого життя, що в ньому прагне вичерпати себе якнайповніше і фізична і духовна природа людини.

Тривалість наша зв'язана з тим, що кожна річ, яка потрібна для життя, вимагає від нас якоїсь фізичної, інтелектуальної чи моральної данини, а іноді й самого життя, що може стати жертвою непередбачених обставин чи свідомих актів.

Один із карбів мудрости життя полягає в тому, щоб задовольнятися досяжними здобутками, бо витрачені зусилля на те, що недосяжне, породять свідомість життєвої марноти, яка може все навіки отруїти.

Життя вимагає засади: у поглядах, у думках, у словах, у вчинках дотримуватись чогось одного, щоб не загрожувала небезпека, що завжди існує між двома берегами, до яких не можемо пристати.

Вибираючись у дорогу життя, не треба забувати одну з його важливих заповідей: у всьому бути схожим на самого себе.

Кожний крок життя потребує обачливости, щоб не залишити брудних слідів після себе, бо вони можуть стати поперек дороги в майбутньому.

В житті, — як на ловах: промахнешся, — не здобудеш нічого, а промах — це втрата, що не повертається.

Найдорожче в житті людини саме життя, що його кожний прагне віддати цьому світові за найвищу ціну.

Доля людини зв'язана не тільки з нею самою, а й з тими обставинами та ситуаціями, яких вона не творить і з природи своєї нездатна передбачити, щоб обминути їх, але які щасливо чи нещасливо вирішують іноді ту її долю незалежно від її фізичних, інтелектуальних та моральних сил.

Передбачливість — потреба життя, але це прикмета тих, що завжди досягають більше за інших, бо здатні своїм внутрішнім зором заглянути далеко наперед, щоб

у плетиві дій і обставин знайти той останній крок, який можна зробити для відвернення невдачі й небезпеки.

В народженому житті захована і його смерть, що нею життя в невідомому пункті його тривання завершується, будучи складовою частиною ритму єдиного й вічного процесу живого буття.

Бажання вмерти приходить тоді, коли душа й тіло зазнали належної повноти життя, або коли в душі й тілі народжується така кволість, що стає нестерпною, або коли життя раптом навалюється на душу й тіло такою вагою, яка перемагає найсильнішу спрагу до життя.

Людина, покидаючи світ, повинна б сприймати цей акт, як потребу, але якщо вона в абсолютній більшості боїться цього акту, то це тільки тому, що матеріальна й духовна співістоти її не зазнали природної повноти життя.

Смерти боятися особливо ті, що віддають своє життя цьому світові за безцінь, не шкодуючи марнувати його.

III

РЕЛІГІЯ, ВІРА, ДУША, МОРАЛЬ, ДОБРО, ЗЛО, ПРАВДА, НЕПРАВДА, СУМЛІННЯ, ЛЮДЯНІСТЬ ЧЕСНІСТЬ, КАЯТТЯ, СТРАХ, БЕЗСТРАШНЯ, ЖЕРТВА.

Всяка релігія виникає й триває на основі віри в ту Найвищу Первотворчу і Всеосяжну нематеріальну Силу, яка непідвладна розумові й засобам сприймання людини, але яка закладена також в духовому естві її в мікрокосмічному розмірі.

В основі виникнення релігії лежать два почуття, закладені у внутрішній природі людини, — містичне й моральне, що разом підносять людину над усім живим світом, як істоту, увінчану духово-розумовою короною, але кожне з цих почуттів має в русі своє окреме спрямування: перше — до Бога, друге — до людей, одначе те й друге походить з одного Праджерела.

Форми кожної релігії, як витвір самої людини, — умовні, але містичні емоції, що їх збуджують ці форми, спрямовують їхній внутрішній зміст до меж Абсолютного, і в цьому — справжня сила релігії.

Релігія, що відкидає боротьбу проти зла, — це не що інше, як саме зло, що прибралось у шати релігії.

Релігія, що перетворюється в знаряддя політики, стає тією профанованою формою, за якою ховаються нижчі людські прагнення.

Віра народжується з того, що ми не можемо чогось пізнати, або з того, що ми щось глибоко пізнали.

Найбільша віра в щось без сили й найбільша сила без віри в неї — однаково нічого не варті.

Душа людини — нікому невідомі лаштунки, за якими завжди відбувається готування до дійства, а життя — сцена, що відкривається тоді, коли у стосунках однієї людини з іншою починається гра, і в цій грі для здобуття успіхів користуються всіма можливими засобами.

Благородство душі — прикмета тих небагатых, що двічі жертвують собою: перший раз тоді, коли роблять добро для інших, а другий раз, — коли терплять від них.

Душа людини подібна до бурхливого потоку, де вода ніколи не буває чистою.

Від віку людській душі властива химерна примха, яка виявляється в тому, що діти іноді хочуть бути дорослими, а дорослі — дітьми.

Нікому у світі нічим не можна догодити: ні ласка, ні любов, ні багатство, ні розкіш не можуть назавжди задовольнити душу, що з безлічі примх несподівано змінюється й вимагає в жертву чогось іншого.

Моральна метаморфоза людини в той чи інший бік залежить від того, які панівні емоції будуть збуджені в ній усвідомленням діючих на неї чинників і обставин та її власним роздумуванням над ними.

Моральні протилежні почуття переміщуються в людині залежно від того, яка її духовна культура та характер і сила діючих на неї чинників і обставин.

Моральна слабкість людини найвизначніше виявляється в тому, що вона нездатна буває відступити від того, що у своїй свідомості вважає за злочин.

Зовнішній світ людей надміру переповнений всяким непотрібом, що загороджує їм шлях до вищих, благородніших форм життя, але зате душа їхня багата на зарослі бур'янами пустирі й ковбані, де на шляху до наживи, до влади, до дешевої слави, хоч би й довелося переступити через трупи інших, тоне все, і губиться найвища людська мета — любов до Бога й до ближнього.

Найбільше благо буває там, де люди віддають себе до кінця один для одного.

Годі сподіватися добра від тієї людини, яка з егоїстичних почувань гудить те, що заслуговує на загальне признание.

Прагнути добра у всьому — це лише болючий ідеал, що його в житті завжди обскубує зло, намагаючись посісти місце в душі людини.

Гарячкою ані здоженеш добра, ані запобіжиш злу: в обох випадках втрати можуть бути значно більшими, ніж здобутки, або самі лише втрати.

У кожній інтенції й вияві добра захований той фермент, який під тиском невідповідної реакції на добро може раптом перетворити це останнє на зло, що посяде простір душі на певний відтинок часу.

Зло має більше простору в людській душі, ніж добро, але свобода виявлення добра — безмежна, а свобода виявлення зла завжди нівелюється страхом перед порушенням моральних і суспільних законів.

Амплітуда зла в душі людини — це спалахи від іскри до такої пожежі, від якої можуть згинути гека- томби інших людей і їхніх скарбів.

Ніколи не пізно відійти від зла, але якщо воно зашморгнуло вже свою петлю на шиї душі, тоді всякі зусилля марні.

Не треба шукати зла; воно саме знайде свою жертву, якщо не протиставитись його спокусам.

Насильство прйти зла — потрібне насильство, бо в ньому завжди існує реальний коефіцієнт корисної дії.

Правда — непереможна, і хоч вона іноді небезпечна для тих, що ні на крок не відступають від неї, але сила її від того не зменшується.

Правда в суспільстві ніколи не буває чистою: надто багато в його морі каламуті, що приходить з потоками людських душ.

Правда у світі — без трону, а праведники, засліплені мертвим світлом спокус, перестають бути її вірними слугами, бо значно легше користуватися всіма засобами для здобуття насолод життя, ніж бути приреченим на жертву.

Хто мужньо сприймає кривду, той полегшує свою долю в житті: він скоро знаходить у собі спокій і рівновагу, що швидко лікують заподіяні рани й повертають сили для дальшого крокування.

Якщо кривду заподіяно сьогодні, краще сказати про це комусь завтра, щоб у гніві не накликати ще більшої кривди.

Неправда руйнує всі мости за собою, і тому й повороту немає для тих, що обирають її за свою зброю.

Кара за провини має багатозначну силу: тих, що зробили багато зла, віддає в руки смерті, інших тимчасово чи назавжди виліковує від зла, а всіх останніх остерегає проти нього.

Якщо сумління перестає бути нашим суддею, тоді безмежну владу над нами перебирає той порожній простір, де немає жадних приписів, що могли б остерегти нас від гріха й небезпеки.

Кожний шлях — небезпечний, якщо ним іти до мети без дозволу сумління.

Людяність — вищий вияв вродженого співчуття людини до людини у тій жертвенній формі, що стає суспільним ідеалом.

Чесність — це чинність живої всевічної Правди, що тією чи іншою мірою властива душевній природі і пробивається з неї назовні у вигляді правдивих і справедливих думок та вчинків людини.

Каяття, як вияв примирення й очищення сумління, — це акт морального переродження, яке настає тоді, коли повертається рівновага, а з нею здоровий глузд і усвідомлення провини, накликаної перемогою емоцій.

Найбільший страх, що панує в цьому світі над людиною, — це страх перед самою людиною.

Якщо людина не боїться ні Бога, ні чорта, вона повинна боятися людини, інакше — вона буде небезпечною за звіря.

Людина, яка нікого й нічого не боїться, — сама собі ворог: вона з перших кроків неминуче згине або від якоїсь стихії, або від звіря, або від людського оточення.

Страх — це той гід, що провадить кожну живу істоту від пункту її народження до останньої зупинки.

Безстрашя у творенні зла — пекельна безодня, що поглинає душу, а в творенні добра — маєстатична шляхетність, що підносить душу до вершин святости.

Крайній страх і крайнє безстрашя — це те, що призводить до безглуздя, яке робить людину небезпечною і для інших і для самої себе, а поміркованість того й другого — це підстава мудрости, що потрібна для втримання рівноваги на шляху фізичного й духового збереження.

Хто не може бути інакшим, як тільки самим собою, той приречений на жертву.

Натовп обожує того, хто приносить себе для нього в жертву, але того, хто вимагає від нього жертви, ненавидить.

Приносити себе в жертву для інших здатні лише великі одиниці.

У всякій жертві чи самопожертві просвічується якась вигода, що нею нагороджується та людина, яка здатна на таку акцію.

IV

СУСПІЛЬСТВО, НАРОД, НАЦІЯ, ПОЛІТИКА, ВЛАДА, СВОБОДА, ЛЮДИНА, ЛЮДСЬКА ВДАЧА, НЕДОСКОНАЛІСТЬ, ПРИСТРАСТЬ, СЛАВА, УСПІХ, НЕВДАЧА, ВИПАДОК, ОБСТАВИНА.

Немає нічого згубнішого для суспільства, як поділ чи самоподіл його на взаємноантагоністичні частини, які у змаганні за здійснення якоїсь ідеї, за вплив і зверхне становище в суспільстві, в державі марнують збірну національну енергію на шкоду всій спільноті, користуючись у розпалі змагань найдобірнішими засобами з арсеналу зла. Ті засоби, що ними не гребують поділені, призводять по довшому часі до морального розкладу поділених, до руйнування в їхній збірній душі національних і вселюдських скарбів, до буйного розросту низьких деструктивних пристрастей, а серця їхні наповнюються нестримним гнівом, злобою, ненавистю, і вони втрачають моральну рівновагу, всяке співчуття людини до людини, як до свого ближнього, та стають здатними лише на те, щоб кинутись одні на одних з нестямним шалом і в цьому шалі зруйнувати суспільство, націю, державу. Тоді може настати та найнебезпечніша кульмінація антагонізму між поділеними, коли всяка надія на чесне, благородне, добротворче змагання між ними зникає й народжується ідея здобуття зверхности і влади насильством, що його й довершує якась найспритніша з-поміж усіх інших частина, якій одні підкоряються, інші чинять спротив, але ті й другі неминуче стають її жертвою.

Гармонія суспільства можлива лише тоді, коли для одиниці будуть непорушні закони сумління, а для загалу — закони нації й держави.

Немає суспільства без того, щоб члени його не шанували один одного такою мірою, на яку кожний з них заслуговує.

Народ — велика сила, але сліпа, і якщо той, кому призначено вести народ, сам іде за ним, то це означає, що він іде за сліпим, який може впасти в яму і його за собою потягнути.

В історії кожного народу — немало вигаданого, яке постало в наслідок того, що кожна наступна генерація прагне припасувати якоюсь мірою минуле свого народу до цілевих завдань сучасності, причому, що давніше минуле, то більше в ньому вигаданого.

Горе тому народові, який через свою немудрість сам собі кладе під ноги колоди, об які протягом усього свого історичного шляху тільки й знає, що спотикається та падає.

Кожному народові, як і кожній одиниці, властиве прагнення не тільки до першости в індивідуальних і збірних досягненнях, але й до владно-вольової зверхности над іншими людьми, народом чи народами, і це — один із головних ферментів, що породжують конфлікти між одиницями й народами.

Суспільство — жорстоке, коли немає в ньому прихильників і друзів, і біда тому, хто не вміє тою чи іншою ціною їх знаходити, бо тоді він — сам собі ворог.

Нація — це найвища форма спільного буття мільйонів людей, об'єднаних на певній етнічно-історич-

ній території спільними емоціями, переживаннями інтересами, потребами, цілями, завданнями, ідеями й ідеалами, що всі разом органічно зв'язані з суспільним життям тих людей, зокрема з його духовими формами, які всією своєю сукупністю творять загальну культуру тих людей, живлять їх собою й дають їм силу у спільному творчому процесі для продовження їх самих і всіх форм їхнього духового життя в історичне майбутнє.

Ті, що не коряться владі, й ті, що надуживають нею, — однаково заслуговують на кару, але обопільність у цьому виключена: ті, що мають владу, ніколи самі себе не карають.

Національне — це те, що внутрішньо спільне майже всім людям у світі, але має ті свої форми, які властиві лише духові певного народу.

Націоналізм — не світогляд, що являє собою ширше філософське поняття й означає певний кут бачення і сприймання світу, а вироблена віками в суспільстві ферментуюча стихія думок, почувань, прагнень, ідей та ідеалів, органічно зв'язаних з усіма духовими формами цілого народу на його певній етнічно-історичній території. Як одна з тих сил, що панують над людиною, націоналізм від часу його появи, від часу появи національно-суспільних формацій, становить собою одноцільний, об'єднуючий, спільний для всієї національної збірноти, емоційно-духово-ідеологічний рух, рух усвідомлення, вольового ствердження й охорони буття нації з усіма її матеріальними й нематеріальними скарбами для збереження її цілісної історичної тяглости, фізичної й духової.

Вселюдське, висловлене рідною мовою у властивій для неї формі, стає національним.

Існування людства— це його біологічний і творчий рух, а історія цього руху — це фіксація його матеріальних і духових досягнень у тих формах, що властиві кожному народові на всіх щаблях його розвитку.

Якщо політика стає суцільним театром, а кожний політичний діяч — актором, що при поганому гримі грає ролю найдешевшого фарсу, тоді все в театрі й поза театром іде обертом, а глядачі і свідки не знають, куди дітися.

Політикувати може кожний, але не кожний може бути справжнім політиком, сила якого вимірюється мудрістю рішень і мужністю відповідальности.

Мегаломанія — це не що інше, як крик порожнечі, що з природи не терпить себе і з невгамовною силою прагне себе заповнити.

Якщо людські маси стають господарями на горі суспільства, тоді все в суспільстві йде сторчка донизу.

Свобода без ніяких обмежень — це такий зовнішній простір, де життя людське стає нестерпним, бо такий простір у суспільстві — це ґрунт для хаосу, руїни й панування вовчих законів, де люди стають жертвами своєї недосконалої природи, а сама така свобода — жертвою своєї необмежености.

Справжня свобода — свобода у мудрій рамці, що формує людину як істоту дисципліновану, творчу й корисну для неї самої і для всього суспільства, оберігаючи її від згубної стихії її власних пристрастей.

Індивідуальна свобода без контролю моральних законів і суспільна свобода без контролю державних законів — це шлях до влади тих пристрастей, що смертельно загрожують індивідууму й суспільству.

Одиниці й народи дуже багато терплять, якщо велика влада над ними — в руках малої людини.

Людина — невід'ємна від цілого світу, в якому вона своїм матеріальним еством неподільна з природою, а духовим еством — з Богом.

Людина — коронована розумом голова всього збір-ного живосвітнього мозаїчного тіла, що закінчується мікроскопічними формами, але голова ця не має жадних обов'язків у відношенні до всього тіла, а лише необмежене право зверхности й користування.

У звичаях кожного народу — немало такого, що з погляду іншого народу являє собою щось дивовижне, химерне, але кожний народ глибоко шанує і зберігає все те, що йому належить, як вияв його духової тягlosti в тих формах, до яких він має велику душевно-емоційну прив'язаність.

Найбільша причина нещастя окремих людей і народів у світі впродовж всієї їхньої історії — це нерівність їхніх духових творчих сил, що дають одним більші здобутки, а другим — менші, і ця обставина збурює в цих других жагучу пристрасть мати стільки, скільки мають перші; а що вони не мають для цього потрібних

духово-інтелектуальних і моральних сил, то вдаються до насильства супроти перших, зазіхаючи на їхні здо-

бутки й даючи початок непримиренної боротьби, що майже завжди кінчається трагедією для тої або іншої сторони.

Справжня дружба між людьми виникає на ґрунті спільності духових потреб, інтересів та взаємної пошани, а дружба, що виникає лише із спільності матеріальних потреб та інтересів, — несправжня й нетривка, бо містить у собі той егоїстичний фермент, який швидко її руйнує.

Самонадіяність ніколи себе не виправдує: шлях життя й успіхів завжди йде через великі перешкоди, які не залежать від волі окремої людини, але вимагають жертви.

Захоплення чимсь до нестями — це сліпота розуму, що може кинути людину в лабету нещастя.

Щирість нагороджується симпатією, а мудрість — пошаною.

Люди найбільше терплять від самих себе, бо жадають бути більшими владиками над іншими, ніж САМ Бог над ними, і хочуть мати у стократ більше, ніж їм належить.

Людина навіть у ставленні до тих, яких вона обо-жує, залишається насамперед самою для себе.

Люди все можуть перемагати на шляху свого життя, але мало хто може перемогти самого себе.

Людину найчастіше не люблять тоді, коли вона або дуже дурна й підла, або дуже розумна й чесна; у першо-

му випадкові — їй байдуже, як до неї ставляться, у другому — вона нещасна.

Немає гіршого зображення, як внутрішнє зображення людини в її власній уяві.

Людина в суспільстві доти творча, доки її зобов'язують певні моральні, духові і правні закони, але як тільки вона позбувається цих зобов'язань, то зразу стає безпорадною в собі, порожньою й небезпечною для інших і для себе, як причинниця анархії, хаосу й душогубства.

Егоїст — це той, хто думає, що він існує тільки для самого себе, не помічаючи того, що інші існують не тільки для себе, але й для інших, а цим самим — якоюсь мірою і для нього.

Сильна людина — це насамперед та людина, яка за всіма своїми внутрішніми прикметами здатна бути чільною над іншими, що її оточують, або ще краще — над усім народом, нацією.

Що більше людина опановує природу, то більша в неї непогора до собі подібних і навіть до Самого Бога; це почуття, що народжується з поверхового усвідомлення її більшої сили й незалежності в цьому світі, розбурхує в неї жадобу влади не тільки над околицьнім світом, але й над людьми в тих масштабах, які залежать від діапазону її внутрішніх сил, і це тому, що сила одиниць, озброєних наукою й технікою, створила в людини помилкове уявлення про її саму та її відношення до людей і до Бога.

Якщо жадоба влади чи слави — необмежений володар серця, то сила цього останнього брутально кидає людину на шлях від Бога до диявола.

Людина у своєму прагненні перевершити саму себе — жалюгідна: тіло її дуже кволе, розум дуже обмежений, почуття дуже недосконалі.

Людські маси самі собою подібні до соломи, що здатна найперше на те, щоб спалахнути від усякої іскри й розвіятись димом у просторі.

Людські стосунки — це той чи інший ступінь фальші у словах, у тоні, у міміці, у сміхові, у виразі очей та в багатьох вчинках, як наслідок такої духової природи людини, де особисті, егоїстичні інтереси частіше перемагають інтереси вселюдькі, етичні, духові.

Ніхто ніколи не буває повним господарем самого себе: завжди і не раз знайдеться щось таке, що виприне з-під контролю його почуттів і свідомости.

Перше враження майже від кожної людини схоже на ту покришку, під якою захований невідомий зміст того, що в посудині.

Небезпечно завжди думати про те, щоб бути серед людей тільки першим, значно ліпше думати про те, щоб не бути останнім.

Серед людей треба стерегтися насамперед себе самого, щоб не бути необачним у словах і вчинках, від яких немалою мірою залежить успіх і добрий моральний клімат у суспільстві.

Людина у своєму нестримному прагненні пізнати й підкорити собі все хоче заволодіти всесвітом, але над світом, що в ній самій, — безнадійно слабка і безвладна.

Раптово зближатися й раптово поривати з людиною — однаково немудро, бо в першому випадкові не уникнути розчарування нею, в другому — озлоблення і кривди з її боку.

Люди, які не вміють ховати своїх думок і почуттів, коли цього вимагають відповідні обставини, завжди нагороджуються тим, що дає їм лише прикрість.

Хоч би яка в людини була погана вдача, в її душі завжди знайдеться якийсь промінчик, що присвічує їй на шляху до душі інших.

У великій спокусі людина спігне і прозирає лише тоді, коли ясно усвідомить, що вона в пастці, але тоді вже буває пізно.

Над людиною панує подвійна сила, що становить сенс її життя: жагуча прага продовжити себе фізично в нащадках, а духово — у своїх творіннях і подвигах.

Первісна людина була тільки рабом природи, а теперішня — потрібний раб: раб природи, суспільства і своїх власних пристрастей.

Образ людський — це ті внутрішні риси, що відбиваються, мов на екрані, в стані свідомості її слів і вчинків, але поза свідомістю чи у сні людина нічим не відрізняється від тварини.

Відберіть у людини все те умовне, що становить її загальну культуру включно з мовою, і в неї нічого не залишиться від людини.

Найкраще ведеться в житті тій людині, в якій кожний елемент її поведінки (слово, інтонація, міміка, жест, відповідна дія) — на своєму місці за всяких обставин і ситуацій.

Усвідомлення того, що у спалахах своїх пристрастей людина буває найближче до тварини, дає ключ до боротьби з пристрастями, що нелегко підкоряються нашій волі, але перемога над ними — це віддалення від тваринної природи такою мірою, якою вони переможені.

У фальші й хитрощах людини — прояв її тваринності й егоїстичності, а в щирості і чесності — прояв її справжньої людяності й любови до ближнього.

Не можна цілком покладатися на якусь одну людину без того, щоб не оглядатись на іншу, бо все в людині — нестійке й непевне.

Людина найближче буває до Бога тоді, коли вона в небезпеці, бо лише небезпека повертає всю істоту її до Бога, а через Нього — до ближнього, до якого вона виявляє тоді найбільше співчуття й любови.

Жадоба до необмежених матеріальних благ — це шлях, на якому, людина ніколи не досягає світлих височин у собі самому, а заходить у такі похмурі низини, де повзають лише потвори пристрастей.

Два єства людини — фізичне й духове — в їхньому спільному продовженні — нерівновартні: духове єство — вище за фізичне, але сила останнього, за малими винятками, — більша від першого, бо коли на великому скруті їхнього спільного руху постає небезпека, фізичне єство майже завжди бере верх над духовим, щоб зберегти себе, а з собою — й духове.

Люди, що здатні примиритися з будь-якими обставинами, ніколи не втрачають рівноваги, яка дає їм можливість задовольнятися тим, що можна здобути за всяких умов.

Людська істота, як дуалістична істота, має й два види хвороб — тілесні й духові; перші з них постають від живих матеріальних збудників, що оселяються в тілі, руйнують, нищать його і спричиняють часто смерть, другі — від нематеріальних збудників, що опановують душу, отруюють і руйнують її, але самі тілесні хвороби — не від волі людини, тоді як духові хвороби — продукт людської волі, і боротьба з ними — справа самої індивідуальної чи збірної волі людини.

Тип людини, її внутрішній образ, розмах та характер її творчості — це містерія тих генів, які протягом кількох поколінь перетерпіли у своєму злитті певні біоформуючі комбінації.

Велич людини залежить не так від її талантів, як від її вольової потуги, що здатна рухати талантами й боротися з слабиною людської природи.

Коли ти на самоті, — перед тобою — предивно-гарна й незбагненна панорама світу, і ти тішишся, ми-

луєшся нею, озираючи її форми, барви, мінливий, мерехтливий рух, все видиме й невидиме своїми тілесними й духовими очима, промовляючи до неї без слів понад голови тих багатьох, що поодаль тебе оточують; а коли ти серед людей, то перед тобою — лише мікросвіт, де часом не тільки нічого не побачиш привабного, але й слова не знайдеш потрібного, щоб промовити до нього, і тоді тобі здається, що ти якийсь непотріб у цьому збірному баламутному мікросвіті.

Відколи людина стала суспільною істотою, відтоді вона почала обмінюватись, а пізніше торгувати речами, і в цих операціях навчилась кривити своїм сумлінням, породивши одне з найбільших джерел гріховної спокуси і злочинності.

Що фальшивіша людина, то менше вона схожа на людину, а більше на ту істоту, що, причаївшись, чигає на свою жертву.

Нехай стережеться кожний самого себе, коли він п'яний або розгніваний, бо тоді язик його — завжди проти нього.

Коли пильно придивитися до кожної, навіть найгіршої з поверхового погляду, людини, то можна завжди побачити в ній щось таке, за що її можна шанувати.

Кожній людині — найближче те, що зв'язане з нею самою.

Людина створена Богом, але має властивість, що також від Бога, вдосконалюватись у суспільстві до того рівня, який відповідає певному відтинкові духового розвитку суспільства.

Історія одиниці, якщо вона має заслуги перед суспільством, починається від неї самої, а історія народу губить свій початок у тій передісторичній давності, що не має пам'яті.

Немає, мабуть, у світі такої людини, яка, крім праці для прожиття і продовження свого роду, не потребувала б того, щоб у чомусь себе виявити, і це — один з найбільших стимулів до життя.

Природна оригінальність людини та її творчості — це органічна риса, що викликає в інших самотність і замилювання, а роблена оригінальність — лише такий вияв, що походить з відчуття внутрішньої неповноти, яку оригіналіст прагне замаскувати дешевими неприродними ефектами; але ці останні збуджують в інших тільки почуття негачії до такої людини й бажання відштовхнутися від неї.

Одна з невтішних рис людської природи полягає в тому, що людина часто перебуває сама з собою в якомусь конфлікті, який виникає з протиріччя між її бажаннями і внутрішніми можливостями.

Якщо людина заслуговує на те, щоб назвати її великою, то великість її може визнати лише те майбутнє, що стане колись минулим.

Одне з найбільших обмежень людської природи — це те, що людина ніколи не знає свого найближчого майбутнього ні в часі, ні в просторі.

Людина багато знає про навколишній цілий світ, але найменше знає про той нематеріальний світ, що в ній самій.

Ті, що їм призначено здобути світ, остаточно перемагають його лише після своєї смерті.

У практиці не справджується те, чого одні сподіваються від других: людина, як і цілий світ, — це світ несподіванок.

Кожна доросла людина у своїх бажаннях і настроях буває іноді дитиною.

Одна з причин, що через них деякі люди передчасно відходять з кону життя, — це їхня нерозважливість, коли вони у своєму зіткненні з природою, з суспільством і власними можливостями роблять те, що донад їхню силу.

Західня людина терпеливіша на волі, а східня — в неволі.

Мужність людини визнати свою слабкість у чомусь — це ознака того, що вона мудра.

У кожного в житті є щось таке, що становить його генеральну лінію.

Хто хоче мати в житті більше, ніж йому належить, той може втратити й те, на що здобувся.

Кожній людині зокрема дано лише те, що можливе для неї між народженням і смертю.

Всім призначений свій, відмінний один від одного шлях життя, але залишати вартісні нематеріальні скарби на ньому дано тільки покликаним.

Наша людська вдача — це візерунок вродженого й набутого, і кожне з них підвладне нам стільки, скільки прислуговує нам сила нашої волі.

Кожна людина має в собі якусь рису, що не подобається іншим, але справжня мудрість полягає якраз у тому, щоб бачити в людині насамперед щось добре, що їй завжди властиве.

Вдача людини, що становить собою внутрішню базу для її індивідуальної культури, — це щось більше, ніж прищеплені навички.

Людина нездатна досконало керувати іншими саме через те, що нездатна такою ж мірою керувати собою, і це — одна з головних причин недосконалости суспільного життя у світі.

Хоч би який був деструктивний вияв одиниці, він завжди менш небезпечний для суспільства, ніж збірний деструктивний вияв суспільства для одиниці.

Вчасно спинити вибух розпалених пристрастей — це гарантія того, що можна запобігти небезпеці, яка загрожує від нестямних вчинків, чи, принаймні, зменшити її.

Кожний сам собі у своєму житті — провідник, і від його власних кроків залежить той чи інший шлях його життя і повнота його.

Той, хто хоче досягнути недосяжного, схожий більше на блазня, ніж на подорожнього.

Кожній людині тою чи іншою мірою властива жадоба слави, яка приходить лише до тих, що мають природну повноту якогось дару. Але й порожні люди прагнуть слави і намагаються знайти її або в порожніх ефектах, або у злочинах, та тільки з порожніх ефектів — ніякої слави, а із злочинів — лише Геростратова слава.

Краще мати малу славу, але заслужену, ніж велику, але фальшиву, бо фальшива слава умре разом з її суб'єктом.

З того, що людина недосконала й нездатна ні в суспільстві, ні в природі плянувати й передбачати кожний свій наступний крок, — вона стає жертвою незалежних від неї обставин, з якими кожного разу зударяється й породжує неминучість напруження й небезпеки для життя.

Великий успіх, якщо він приходить після кількох досягнень, що не перевищують один одного, буває щасливим завершенням зусиль, але якщо він — перший і раптовий, тоді він обертається проти свого суб'єкта: на нього падають егоїстичні удари оточення.

Успіх на початку творчого життя — це запорука того, що буде добра нагорода наприкінці його, бо прикінцевий успіх нагороджується тоді, коли шлях суб'єкта успіху закінчився.

Хто має в чомусь великі успіхи, той завжди має ворогів, і найбільша скромність не врятує його від атаки людських егоїстичних пристрастей.

Хто здатний пережити найбільші невдачі, той завжди досягне тієї мети, що її він спроможний досягнути.

Доля великого успіху й великого неуспіху — це зневага, що в першому випадкові народжується від заздрости, в другому — від байдужости оточення.

Загал завжди вітає успіх творчої одиниці лише здалека, але на очах росту її не терпить.

Невдачі й рочарування часто постають з того, що ми не вміємо приміряти наші прагнення до всіх тих можливостей, які є в самих нас і поза нами.

Власник своєї вдачі, хоч би яка вона була, завжди знайде в ній таку рису, якою він таємно чи навіть явно втішається.

Випадок — найгірший засіб, що, опріч марноти, нічого не обіцяє, коли на нього покладаються на шляху до мети.

V

НАУКА, ЗНАННЯ, ПІЗНАННЯ, ФІЛОСОФІЯ, МУДРІСТЬ, РОЗУМ, МИСЛЕННЯ, ТАЛАНТ, ГЕНІЙ, СЛОВО, ІДЕЯ.

Наука, мистецтво, філософія — це ті золоті жили, що мають властивість просякати всі породи людського гльобального масиву, бо їхній шлях — над ідеологіями, над партіями, над народами, над націями. Це шлях проникнення і взаємопроникнення у всі клітини, у всі шпарочки вселюдського організму, який вони мають жити. Вони народжені на національному ґрунті якогось народу, але належать усьому людству; вони мають свою локальну форму, але внутрішня їхня природа — всюди спільна. Це — надбання найкращих, що творять скарбницю всіх і для всіх.

Світ ученого — це світ реальної навколишньої дійсності, яка відкриває йому свої надра так гостинно, як глибоко здатний він заглянути в них, щоб у їхніх таємничих сховах знайти зернятко таємниці й подарувати його людству.

Кожна книжка — це незмірно малий фрагмент з однієї загальної і величної книги, що її ім'я — світ.

Знання — це спільний подарунок людству від його найкращих одиниць протягом всієї його історії, як сукупність відомостей про живі й неживі речі, явища, процеси й закономірності передусім матеріяльного, а також і нематеріяльного світу, відомостей, здобутих на підставі довгих спостережень, роздумувань, великого практичного досвіду й науково-лябораторного до-

слідження. Знання — це накопичений досвід у всіх можливих сферах самовиявлення найобдарованіших людей у світі, і являє собою один з найбільших засобів пізнання світу, розкриття його зовнішнього і внутрішнього таємничого буття для підкорення планетарного й міжпланетарного простору інтересам людства.

Пізнання — це не тільки плід знання, це насамперед — наслідок притаманного певній одиниці дару гострого бачення внутрішніх зв'язків, процесів, закономірностей речей і явищ матеріального й нематеріального світу. Пізнання, що було, є й буде завжди відносним, — це наслідок індивідуально-вродженої сили, що має властивість присвічувати самій собі в найглибших лябіринтах буття, щоб здобути щось із тайників цього буття для збагачення вселюдської духової скарбниці.

Дар пізнання — вищий за саме знання. Знання — початок у рухові до пізнання, а пізнання — завершення цього руху, знання — засіб, а пізнання — ціль. Знання прикрашає людину, а пізнання увінчує її. Знання — механічна сукупність багатьох відомостей про світ, змагаєнованих у мозковій будівлі, а дар пізнання — вища органічна властивість внутрішньої проникальності, свідомого й підсвідомого видіння світу, його внутрішніх зв'язків, процесів і закономірностей.

Світ філософа — світ вічності, що в його внутрішньому непроминальному естві він силою своїх позачуттєвих проникальних дотиків розкриває багатіші скарби, розширюючи обрій пізнання людства, всієї планети і всесвіту.

Учителі, що навчають інших життєвої мудрости, у своєму власному житті бідніші на мудрість за своїх учнів.

Правдиво розумна та людина, що хоч менше знає, але глибше розуміє знане.

Мислення — вищий рух нашого буття, і в цьому рухові відбувається незбагненна мозкова субстанціальна містерія, в наслідок чого постає і всяка творчість, і вищі й нижчі емоції, і зовнішньо-м'язевий рух, зв'язаний з потребами існування і продовження роду людини.

Глибокі думки і яскраві форми народжуються у стражданнях людської душі, де творча іскра тоді спалахує непроминальним полум'ям.

Глибина думки визначається ступенем її абстрактности, а широчінь — розмахом узагальнення.

Афоризм — це книжка, вміщена в одному вислові, або промінчик мудрости в короні слів.

Зміряні почуття і зважені слова — це ті джерела, з яких здобуваються найкращі перлини людської мудрости.

Генії могли б здобути більше скарбів світу, ніж вони залишають їх для людства, і це тому, що вони відходять від нас саме тоді, коли стають великими провидцями.

Думки і враження — це ті первісні джерела, що в їхній бурхливій течії народжуються ті чи інші емоції,

а емоції й собі стають джерелом творчого духу, що, підносячись, знаходить собі відповідну форму.

Слово — революційніше за всякий інший внутрішній рух: в ньому завжди можна сподіватися перевороту, в якому фальш здобуває свою безсилу і скороминущу владу над правдою.

Хто вміє досягнути мети словом і всим тим, що з ним зв'язане, тому легше досягнути чогось і ділом.

Ворон кряче на негоду, а людина нерозважливим словом — собі на шкоду.

Що більше людина пізнає, то більше усвідомлює те, що вона менше знає.

Всяка ідея — духовий мотор, без якого немає жадного руху, а без руху — ніякого життя.

Думкам — просторо, коли ми на самоті, а вчинкам, — коли ми серед людей.

Ті, що шукають у всьому середини, — мудрі, бо не ризикують; ті, що прагнуть бути попереду, — відважні, але вони найбільше терплять, а ті, що не належать ні до перших, ні до других, — це всі інші, що найменше мають.

Свіжа ідея — революційна, а давня, усталена форма — консервативна, і це — ті дві сили, що завжди перебувають в антагоністичних позиціях одна до одної: народжена ідея втілюється в нову форму, а давня форма прагне зберегти стару ідею.

Вимовлене чи написане слово — не завжди те, що йому має відповідати в якійсь дії чи в якомусь вчинкові, це більшою або меншою мірою — законспірована форма намірів та аспірацій людини. і про їх справжність довідуємося лише з дій та вчинків, що приходять після слова і свідчать про те, якою волею вони були продиктовані.

Розумні мовчать і чекають, поки їх не покличуть наперед, а порожні честолюбці самі пхаються туди, галасуючи про себе.

VI

МИСТЕЦТВО, ЛІТЕРАТУРА, ПОЕЗІЯ, КРИТИКА, КРАСА, ФОРМА, ЕМОЦІЇ, ТВОРЧІСТЬ, КУЛЬТУРА.

Наймогутніше з усіх мистецтв — музика, що в її звуковій красі — найглибший емоційний вираз та інтерпретація людської душі, яка знаходить цим шляхом своє найповніше розкриття і найбільший резонанс у душі інших.

Кожний твір мистецтва, навіть архітектурний, позначений різцем генія, має на собі печать того, що його можна окреслити як елемент роблення.

Світ мистця — світ його багатой, вигадливої уяви, яка своїм мерехтливим крилом, мов різцем, карбує, мережить, розписує у своїй сфері маєстатичну будову краси, що її ім'я — мистецтво.

Мистецький твір — це не тільки форма і зміст його, а й щось таке невлоне, що в ньому відбивається властивість творчої індивідуальності.

А що мистецтво — насамперед форма, то сутність його — не в ідеї чи якійсь концепції, що визначають якоюсь мірою ту чи іншу його форму, а в мистецькості самої форми.

Якщо домінантою в літературній творчості стає гра слів, зворотів, стилістичних чи звукових витівок, що обмежують або зовсім руйнують змістову силу мови, то така творчість перетворюється в порожнє й марне штукарство.

Мистецький світогляд — це не тільки певний кут бачення і сприймання світу, але й відповідний кут емоційно-образного відображення його в якійсь формі за допомогою всіх тих засобів і матеріалів, що ними диспонує творча особа.

Справжня мистецькість усякої форми визначається не умовними ознаками, а силою тих емоцій, що їх збуджує та чи інша форма під час її споглядання.

Мистець народжується від свого творчого духу, а критик — від появи самого мистця, що його народження стверджує той же критик, дарма що сам походить від його появи.

Поезія — найодуховленіше мистецтво, де творча душа, народжена від Вічності, через образно-візійну форму слова розкриває світ краси і духу, які належать також вічності.

Справжня поезія — не в кострубатих асонансах, не у важких, незграбних ритмах і не в дивацьких ієрогліфічних образах та всяких інших словесних корчах, а в плястично-ясних звукових, ритмічних та образних візерунках, які, будучи ogrіті теплотою щирих емоцій, творять ту форму, що дає відчуття справжньої краси й мистецької насолоди.

Сучасники не можуть бути справжніми суддями, коли мова йде про оцінку творчих досягнень певних одиниць, бо їм, сучасникам, властиві близькозорість, та егоїзм, що стають на перешкоді до безсторонності.

Сучасники — жорстокі до тих, що своїми творчими здобутками сягають понад їхні голови.

Перед кожним, кого кличе творчий голос, — китайська стіна, і лише той, хто здатний тараном своїх сил проламати ту стіну, може увійти в покликаний світ, де немає меж ні в часі, ні в просторі.

Творчість — це процес, що подібний до наркотичного стану, і він постає спочатку з потреб якогось несподіваного внутрішнього самонавіяння, а потім перетворюється у прагнення продовжити життя суб'єкта за його фізичні межі.

Кожний гуманітарний твір схожий на свого автора.

Форми духового світу — це відображення вічного у проминальному житті людини, як наслідок її індивідуальної візійності й індивідуального пізнання світу та їх творчого духово-емоційного виявлення.

Головна властивість образотворчого мистецтва полягає в тому, що зображені різними засобами й на різному матеріалі предмети сильніше вражають нас, ніж самі реальні предмети.

Консервативність і потенціально емоційність духових і одуховлено-матеріальних форм буття кожного народу — це ті внутрішні сили, які стоять на сторожі своїх зовнішніх оболонок, що з ними та їхнім нутром зв'язані тривання, збереження й національно-історична тяглість кожного народу.

Занурення у світ краси, матеріальної чи нематеріальної, — це візія духового щастя, що буває велике особливо тоді, коли воно переривається турботами про фізичне існування.

Емоції — це та нематеріальна сила, що перетворює нашу потенціальну душевно-інтелектуальну енергію на діючу й дає гін творчому духові до необмежених досягів.

Звичайні емоції, що проминають, б'ються об береги серця, а творчі емоції, втілені в мистецьких формах, — об береги вічності, де вони невмирущі.

Немає нічого фальшивішого, як певність, що порожня оригінальність слів чи іншого мистецького матеріалу, хоч би й артистична, — це вияв якогось творчого потенціалу, бо в порожній оригінальності немає ні мудрости, ні краси, а лише вихиляси блазня.

Скидати з рахунку чийсь творчі досягнення — не заслуга, а порожня калькуляція тих, що прагнуть хоч позірно збагатити своє conto, обкраяне природою.

Хто прагне найбільших творчих успіхів, той автоматично збагачує суспільство: творчі успіхи кожного мають сенс лише в суспільстві.

Мовчанка буває подвійна, коли треба оцінити творчі здобутки людини: мовчанка природна, коли здобутки не варті ніякої уваги, і мовчанка умисна, коли вартість здобутків робить егоїстичний шок у тих, що неспроможні на такі здобутки.

Всякий людський творчий вияв, якщо на ньому лежить печать досконалости, можна назвати мистецтвом, крім тільки того, що його наслідком буває руїна, насильство, смерть.

Духова культура кожного народу розвивається не так з усвідомлення її душевних потреб, як з потреб стихійного наслідування творених одиницями її форм, які, будучи наснажені творчими емоціями тих одиниць, діють з свого боку на емоції загалу й викликають у ньому безперервний процес наслідування.

Серце, як емоційний центр, — це шлунок для мистецтва, а збуджені ним естетичні емоції — це ті нематеріальні соки, що, перетравлюючи мистецьку форму, дають насолоду споживачам мистецтва.

VII

І Н Ш Е

Помилки — це рани життя, що часом бувають смертельними, але годі все передбачити в житті, бо все, що перед нами, — невідомість.

Спинитися на половині дороги — однаково, що нічого не зробити: незакінчена справа не дає жадних наслідків, що могли б бути відповідною нагородою.

Надмірна поза у слові, у тоні, в очах, у поведінці, у вчинках — це та підступна сила, за допомогою якої власних її, не помічаючи, сам копає яму для дружби з людьми, для свого успіху, а іноді і для власного життя.

Невіглас завжди вважає себе за непомильного всезнайку, не завважуючи того, що його всезнайство торохтить, як порожня бочка.

Коли гроші стають ідолом, а пристрасть до накопичення їх — релігією, тоді в душі людини витворюється такий простір, в якому вона стає здатною на все.

Почуття власності — це паросток від того корення, що його ім'я — інстинкт самозбереження, і тому хто зазіхає на власність людини, той зазіхає на її життя.

Те, що народжується в підсвідомому одних, не сприймається підсвідомим інших, а тільки у сфері свідомости.

Порожня метушня й духовна бідність оточення — це ті каміння, що часто падають під ноги мистцям і філософам.

Трагедія самотності й забуття, що їх зазнають іноді мистці й філософи, — це наслідок тієї великої дистанції, що лежить між ними й оточенням.

Найкращі друзі — мертві: вони завжди в нашій уяві кращі, ніж були за життя, вони завжди ближчі нам, як були живими, і завжди найбільші джентльмени, від яких годі сподіватися прикрости.

Хто глибоко щось відчуває, той мало про це говорить або й зовсім не говорить, бо воно тяжче для висловлення і ще тяжче для розуміння інших.

Хто не знає, що таке безсоння, той не має других очей і не бачить того, що перебуває за межами ближчого; безсонна ніч насуває безперервні хвилі думок, образів, що снують і снують і своїми проникальними ключами відкривають схови нежданого й непізнаного; і ви бачите далі, ширше, глибше й пізнаєте більше від того, що дає вам день, але від того стає тяжче, бо на сонці життя збільшуються плями, і світ стає не таким ясным, як для інших.

Все, що маємо сьогодні, — цінніше за те, що було вчора, бо воно вже проминуло, і ще цінніше за те, що буде завтра, бо воно — невідоме.

Не в багатстві — родинне щастя, а в такому співвідношенні розуму й серця подружніх, коли розум посідає значно більше місця, ніж серце, що саме життя не

творить, і тому співжиття подружніх з перевагою розуму в них над серцем — це запорука тих здобутків, що творять життєві блага й родинну гармонію, в якій щасливо звучить і нота серця.

Жінку більше шанують у суспільстві, ніж чоловіка, почувавши, що вона для всіх — мати, але жінка має більше співчуття до всіх разом, почувавши, що вони — її діти.

Дитинство — емоційна гама, яка залишає замилювання на все життя, а старість — гама рефлексій, що також по-своєму прикрашають життя над берегом вічності.

Всякий крок має своє спрямування, а сенс матиме тільки тоді, коли ми, виходячи з того спрямування, доведемо його до того кінця, в якому він завершується відповідними наслідками.

Непередбаченого не обминеш, і треба завжди бути готовим до якоїсь несподіванки, щоб зустріти її розважливо.

У дію завжди більше вірять, ніж у слово: слово не має гарантії, а дія сама за себе говорить.

Драми й трагедії — наслідки не тільки непередбачених причин і обставин, але й багатьох спокус, що лежать по той бік прірви, яка існує між прагненнями й можливостями.

Коли під ногами горить земля, думати пізно: влада панічних емоцій тоді непереможна.

Гумор може зрушити найбільшу гору, яка насунеться на душу, але порожній шлунок — це та брила, перед якою він завжди безсилий.

Загал вище цінить блазнів, ніж філософів, бо з природи потребує значно більше сміятися, ніж мислити.

Не завжди важливе все те, що про нього багато говорять.

Радіймо з того, що маємо, а не з того, що думаємо мати: кожний наступний крок — невідомий.

Те, що його втрачено сьогодні, більше варте від того, що буде здобуте у більшому розмірі завтра.

Ті, що з одруження роблять бізнес, знаходять у спільному житті пустку, в якій коронуюється нещастя.

Очікування небезпеки буває часом тяжче, ніж її наслідки.

У хвилину розпачу — дуже важливо знайти в собі в даний момент чи в минулому житті щось таке, що його можна було б протиставити найтяжчому ударові.

Плянувати надовго — не ризик загубити те, що можна з успіхом здобути в короткий час.

Матеріальна пересить — руїниця творчого духу, добра, благородства, мужності, пориву до краси, високого ідеалу й самопожертви; вона — замах на душу, на її вічне життя, на любов до ближнього й навіть на Самого Бога.

Симпатія — це гармонія, що випромінюється від щасливого поєднання в людині товариськості, життєвого оптимізму, поміркованості у всьому та вміння знайти кожного разу у словах і вчинках за всякої ситуації.

Самозамилування живих істот своїми формами, барвами, граціями, хоч і несвідоме, але природне й органічне і являє собою один із засобів продовження їхнього роду, а самозамилування людини своїми зовнішніми і внутрішніми рисами у вигляді самопоказу, самовихваляння — непристойне й осудне.

Позичені гроші — чужа рука, що її боржник ніби відчуває у своїй кишені.

Коли ви хворі, але стоїте ще на ногах, майте мужність мовчати, принаймні, поза лікарем, бо вірять тільки лежачому та й то — не завжди.

Жарт у листі — наполовину образа: без інтонації, міміки й виразу очей жартівливі слова сприймаються на письмі, як іронія.

Фальшива усмішка — це декорація, за якою чорти розпечену смолу мішають, щоб при нагоді залити кому-небудь очі.

Листування загалу — дрібка його життя, а листування письменників — частина літератури.

Зарозумілість у мужчин, хоч і прикра, — все ж терпиміша, ніж у жінок, бо в них вона — понад усяку терпимість.

Найгостріше з усіх почуттів — почуття болю, а наймогутніше — почуття страху, але те й друге походить з того ж самого джерела — інстинкту самозбереження.

Радіація від розбитого атома — небезпека для людини ззовні, а радіація від розбитої субстанції душі у вигляді прогресивного зла — небезпека зсередини, і коли ця остання радіація опанує увесь простір душі, тоді людина перестає бути людиною і стає страшнішою за найлютішого звіря на землі.

Відплатна реакція, що властива всім живим істотам і навіть рослинам на землі і зв'язана з їхнім самозбереженням, — це один з найбільших виявів закону дії і протидії у формі кар за насильства, що їх чинять активно чи пасивно одні представники живого світу другим, причому, як істоти, так і рослини оперують у цих актах не тільки механічними засобами у вигляді пазурів, зубів, дзьобів, рогів, копит, гостряків, голок, пилок, тощо, але й хемічними у вигляді відповідних отрут. Людина ж, як найвище створіння, користується, крім механічних, ще й моральними засобами.

Кожна жива істота, створена Богом, сама щось творить бодай тією найменшою мірою, що впливає з потреб її існування, самозбереження й продовження роду (житло, гніздо, нора, засідок, тенета, тощо); а людина, як найвища істота, поєднуючи свою свобідну волю з розумом і фантазією, творить вищі речі матеріального й нематеріального світу не тільки для себе, а й для собі подібних, надаючи своєму існуванню вищого понадземного сенсу.

З усіх барв, що прикрашають світ, найнадхненніша барва — небесна синь, що являє собою не тільки предмет зворушливого споглядання, але й збудник містичних думок та емоцій.

Великі духом умирають мучениками за внутрішню сутність людських ідеалів, які виповняють їхню душу сьайвом, а посередні екстремісти умирають насамперед за обожувану ними форму, що її внутрішню сутність вони топчуть своїми власними ногами.

Людина, яка слухає зверненого до неї чужинця й не розуміє його, схожа на кретина, що усміхається беззмістовним сміхом, лупаючи очима.

Д О Д А Т О К

Зміст речей матеріяльного й нематеріяльного світу має таку природу, яка дає йому силу перетривати свою власну форму, що підвладна законові мінливості.

Той стан, який постає після довершення якоїсь ідеї, — це демобілізаційний відрух, що дає початок розкладові.

Різноманітність — це безліч відмінностей, що з них кожна на своєму місці являє собою струну, яка бринить в оркестрі буття, творячи одну цілу гармонію.

Рух і мінливість — головні ознаки світу, що триває у безконечному ритмі неспокою як мерехтливий візерунок вічності.

Світ — вічність, а вічність — безконечна тайна, що відкриває окраї свого незбагненого обличчя лише для надхненновізійного й містичного споглядання одиниць у хвилини їхніх екстатичних спалахів.

Шлях людства — це шлях від первісної його нечисельности і примітивної матеріяльної й нематеріяльної культури до сучасної загрозливої популяційної прогресії й високої культурної диференціації.

В тяглоті і градації цього шляху відіграли ролю такі головні чинники, внутрішні й зовнішні:

а) Внутрішні: біо-психічний, інтелектуально-емоційний, релігійно-містичний.

б) Зовнішні: суспільно-історичний, гео-кліматичний.

Біо-психічний чинник — це чинник продовження роду людського, творення родини й загального та індивідуального (внутрішнього й зовнішнього) образу кожної людини з усіма її загальними рисами, що притаманні всім людям на землі.

Інтелектуально-емоційний чинник — рушій науково-технічного прогресу і всіх людських духотворчих сил, що нагромаджують матеріальні й духові скарби у всіх сферах творчого самовиявлення людини.

Релігійно-містичний чинник творить світоглядovu й обрядово-культову єдність одного чи кількох народів, являючись одним з найбільших джерел виникнення духово-моральних засад кожного народу.

Суспільно-історичний чинник — це причинник суспільної диференціації людства протягом всього його існування, творець всіх суспільних формацій, спільнот — роду, племені, нації. Найбільша роля цього чинника у творенні нації, її мови, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв та інших ознак, її збірного духового образу й загально-національно-етнічного типу кожного її члена та всього процесу її фізичної й духової тяглости.

Гео-кліматичний чинник відіграє немалу ролю в формуванні фізичного типу людини, зокрема її нервової організації, що визначає той чи інший ступінь емоційності, від якої залежить певна влада, характер і поведінка кожного індивідуума.

З М І С Т

I

Бог, дух, світ, буття, рух, час ст.5

II

Життя, доля, смерть . . . . . ст. 9

III

Релігія, віра, душа, мораль, добро, зло, правда, неправда, сумління, людяність, чесність, каяття, страх, безстрашся, жертва . . . . . ст. 12

IV

Суспільство, народ, нація, політика, влада, свобода, людина людська вдача, недосконалість, пристрасть, слава, успіх, невдача, випадок, обставина . . . . . ст. 18

V

Наука, знання, пізнання, філософія, мудрість, розум, мислення, геній, слово, ідея . . . . . ст. 35

VI

Мистецтво, література, поезія, критика, краса, форма, емоції, творчість, культура . . . . . ст. 40

VII

I Н Ш Е

VIII

Для нотаток . . . . . ст. 55

ПОПЕРЕДНІ ВИДАННЯ АВТОРА:

1. Шляхи і думи, поезії, 1947 р. Авґсбург Німеччина
2. Кладка видінь, поезії, 1953 р. Нью Йорк
3. Подорож у світ, афоризми, 1955 р. Нью Йорк
4. Гами далечин, поезії, 1957 р. Бавид Брук, Н. Дж.